

Van Nashville tot Staphorst

Over homoseksualiteit, genderidentiteit, en de uitingsvrijheid van orthodoxe gelovigen

Tom Herrenberg¹

In 2019 werd de Nederlandse vertaling van de zogeheten ‘Nashville-verklaring’ gepubliceerd, een van oorsprong Amerikaans document waarin onder meer het homohuwelijk, ‘homoseksuele onreinheid’ en ‘transgenderisme’ worden afgekeurd. Het Openbaar Ministerie is kort na de publicatie van de Nederlandse versie van dit document een onderzoek gestart naar de strafbaarheid ervan. Dit artikel gaat in op de tekst en context van de Nashville-verklaring en bespreekt dit in het kader van de wetsartikelen die ‘groepsbelediging’ (artikel 137 Sr) en ‘aanzetten tot haat of discriminatie’ (artikel 137d Sr) verbieden. Deze strafbepalingen beperken de vrijheid van meningsuiting, maar de rechtspraak heeft ook duidelijk uitgemaakt dat er ruimte is voor behoudende (religieuze) uitingen over progressieve maatschappelijke ontwikkelingen.

1. Inleiding

In januari 2019 werd de ‘Nashville-verklaring: Een gezamenlijke verklaring over Bijbelse seksualiteit’ (de ‘Nashville-verklaring’) gepubliceerd.² Deze naar het Nederlands vertaalde versie van een van origine Amerikaans document werd gesteund door honderden mensen uit voornamelijk gereformeerde hoek, onder wie SGP-fractievoorzitter Kees van der Staaij en Eerste Kamerlid Diederik Van Dijk.³ In de verklaring worden onder meer het homohuwelijk, ‘homoseksuele onreinheid’ en ‘transgenderisme’ afgekeurd.⁴ Vele klachten volgden op de publicatie van het document.⁵ Als gevolg van de verklaring sneuvelde de vriendschap tussen cabaretière Claudia de Breij en Kees van der Staaij.⁶ Relevanter voor de jurist is het feit dat het Openbaar Ministerie een onderzoek heeft ingesteld naar de strafbaarheid van de verklaring.⁷

In dit artikel wordt de Nashville-verklaring besproken in het kader van de uitingsdelicten ‘groepsbelediging’ (artikel 137c Sr) en ‘aanzetten tot haat of discriminatie’ (artikel 137d Sr), de in dit verband meest voor de hand liggende strafbepalingen. Wat volgt is een bespreking van de achtergrond (par. 2) en inhoud (par. 3) van de Nashville-verklaring, een weergave van het juridisch kader van artikel 137c en 137d Sr (par. 4) en een discussie van de tekst en context van de Nashville-verklaring in het licht van dat juridisch kader (par. 5).

2. Achtergrond

2.1. Achtergrond: het Nashville Statement

In augustus 2017 werd het ‘Nashville Statement’ gepubliceerd door de Council on Biblical Manhood and Womanhood (CBMW),⁸ een in 1987 in Amerika opgerichte organisatie.⁹ Ongeveer 150 invloedrijke leiders uit evangelische hoek onderschreven de verklaring.¹⁰ De verklaring werd gepubliceerd tegen de achtergrond van discussies en rechterlijke uitspraken (zoals *Obergefell/Hodges* (2015), over het homohuwelijk) omtrent (trans)gender-issues, en kan in die zin worden gezien als onderdeel van de ‘culture wars’ tussen progressief en conservatief Amerika. De verklaring was opgesteld om kerken die zoeken naar ‘Bijbelse richtlijnen’ op het gebied van LGBT-kwesties te helpen bij het adresseren van dergelijke onderwerpen.¹¹

2.2. Achtergrond van de Nederlandse Nashville-verklaring

Op 16 november 2018 werd in Nijkerk een studiedag georganiseerd met het thema ‘Homoseksualiteit en de kerk. Verschillende visies, één geloof’.¹² Deze bijeenkomst stond in het teken van homoseksualiteit en ‘de christelijke levensstijl’.¹³ In de ogen van sommigen waren de posities die tijdens de studiedag waren ingenomen te mild. In een interview in *Trouw* met een van de initiatiefnemers van de vertaling van de Nashville-verklaring valt te lezen:

‘Dominee Piet de Vries was er niet bij. Wel hoorde de predikant uit de Hersteld Hervormde Kerk dat in Nijkerk wel erg vaak klonk dat het helemaal niet zo erg is als homoseksuelen relaties aangaan. Dat is wél erg, vindt De Vries.’¹⁴ ‘Ik vond al eerder’, geeft De Vries in het interview aan, ‘die Amerikaanse Nashville-verklaring zouden we eens in het Nederlands moeten vertalen. Dat idee kreeg toen een extra stimulans’.¹⁵

De Nashville-verklaring vormt ook onderdeel van een intra-christelijk debat over deze kwesties

In het gebeuren rondom ‘Nashville’ speelt ook een in november 2018 door de Protestantse Kerk in Nederland (PKN) gepubliceerde open brief, waarin wordt gereageerd op het tijdens de PKN-synode van 15 november 2018 genomen besluit over het ‘homohuwelijk’.¹⁶ Tijdens die synode werd besloten om het verschil tussen het homo- en heterohuwelijk te behouden (volgens de kerkorde kan het eerste huwelijk worden gezegend, terwijl het huwelijk tussen een man en vrouw wordt ingezegend).¹⁷ Dit onderscheid wordt door sommigen als discriminerend ervaren.¹⁸ Als reactie op het besluit het onderscheid te handhaven, publiceerden 400 leden van de PKN de open brief waarin zij aangaven ‘te staan voor een open kerk waarin geen onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende relativismen’.¹⁹ De Nashville-verklaring is op haar beurt een reactie op die open brief. Een van de initiatiefnemers van de Nederlandse Nashville-verklaring, PKN-dominee Maarten Klaassen, geeft aan: ‘De Nashville-verklaring kun je als een tegenverklaring beschouwen. Daarmee trekken we een lijn’.²⁰

Samengevat, de Nashville-verklaring kan niet enkel worden gezien als stellingname in de (algemene) maatschappelijke discussie over gender-issues zoals het homohuwelijk en (trans)seksuele identiteit, maar vormt ook

onderdeel van een intra-christelijk debat over deze kwesties. In de woorden van Robert Plomp, een van de sprekers tijdens de studiedag in Nijkerk:

‘Als het gaat over homoseksualiteit in orthodox protestants Nederland zie je twee fronten. Aan het eerste front wordt volop gediscussieerd. Daar hoor je predikanten en theologen die er behoudend in staan, maar die ook zeggen: ik kan niet zomaar stellen dat mijn wil overeenkomt met Gods wil. Het tweede front is het front van de Nashville-verklaring: in die hoek willen ze liever niet eens in gesprek over homoseksualiteit. Zij zeggen: Gods wil over homoseksualiteit is glashelder, homoseksualiteit is zondig, einde verhaal. Het Nashville-front ziet de beweging en het gesprek over homoseksualiteit in andere delen van de kerk, óók in andere behoudende delen, en dat beangstigt ze. Met de verklaring trekken ze een lijn.’²¹

3. De inhoud van de Nashville-verklaring

De volledige Nashville-verklaring omvat een voorwoord, veertien artikelen, verwijzingen naar de Bijbel, en een naschrift. In het voorwoord wordt de tijdgeest geschetst (en betreurd). ‘Bijbelgetrouwe christenen ervaren dat zij leven in een historische overgangssituatie. Terwijl de westerse cultuur in toenemende mate postchristelijk is geworden, is zij bezig om op ingrijpende wijze een nieuwe invulling te geven aan wat het betekent mens te zijn’, zo begint de verklaring.²² In de veertien artikelen die volgen op het voorwoord worden onderwerpen van uiteenlopende aard ‘bevestigd’ of ‘ontkend’. Zo wordt in artikel 1 ‘bevestigd’ dat ‘God het huwelijk heeft bedoeld als een levenslange verbondsrelatie tussen één man en één vrouw, waarbinnen seksualiteit een plaats heeft en waaruit kinderen kunnen voortkomen’, terwijl het artikel ‘ontkent’ dat ‘God het huwelijk heeft bedoeld als een homoseksuele, polygame of polyamoreuze relatie’.

Op meerdere punten in de verklaring wordt gelijkwaardigheid onderstreept. Zo wordt in artikel 3 ‘ontkend’ dat ‘de door God bepaalde verschillen tussen man en vrouw hen ongelijk maken in waardigheid of waarde’. Artikel 6 stelt dat ‘mensen die geboren zijn met een lichamelijke aandoening in de geslachtsontwikkeling evenzeer geschapen zijn naar Gods beeld en evenveel waarde en

Auteur

1. Mr. T. Herenberg is universitair docent Staatsrecht en Rechtstheorie (Open Universiteit).

Noten

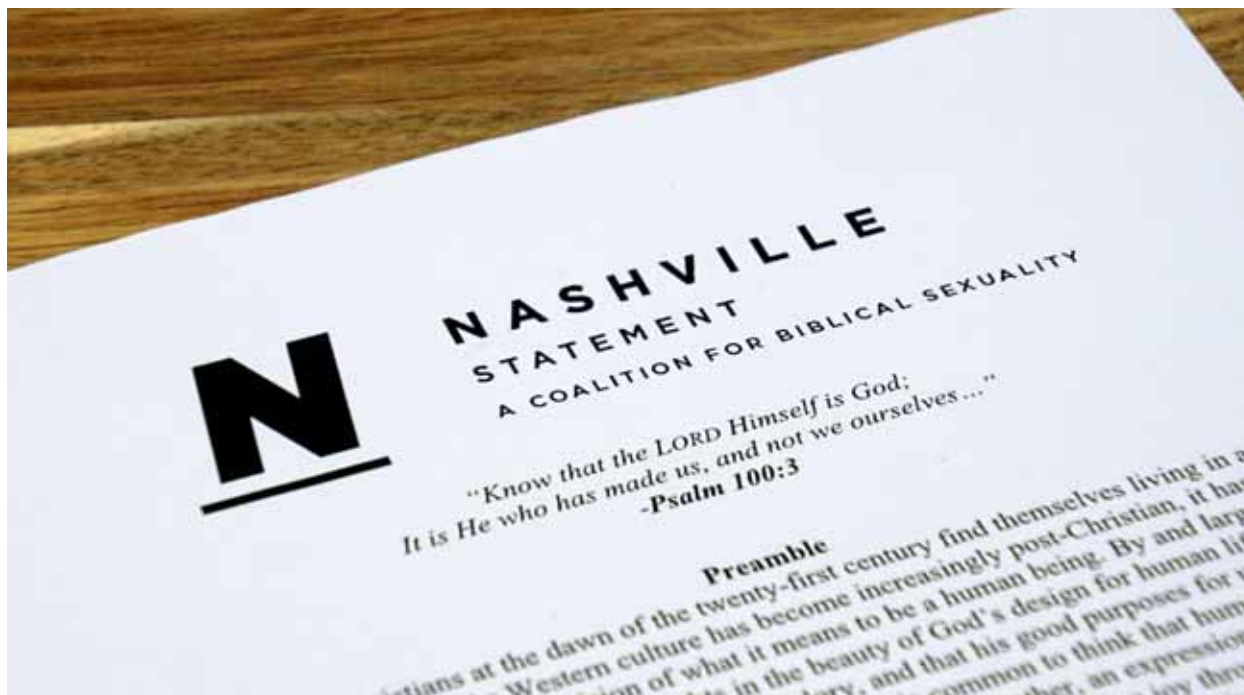
2. “Nashville” leidt tot commotie, *Reformatisch dagblad* 7 januari 2019.
3. Ibid.
4. Zie art. 1 en art. 10 van de Nashville-verklaring.
5. ‘Nashville-verklaring: meer dan 400 meldingen bij College voor de Rechten van de Mens’, www.mensenrechten.nl/nieuws/nashville-verklaring-meer-dan-400-meldingen-bij-college-voor-de-rech-

ten-van-de-mens.

6. ‘Van der Staaij houdt hoop na Nashville’, *Reformatisch dagblad* 19 januari 2019.
7. ‘Openbaar Ministerie onderzoekt “Nashville” op strafbaarheid’, www.parool.nl/binnenland/openbaar-ministerie-onderzoekt-nashville-op-strafbaarheid-a4618942/.
8. ‘The Nashville Statement Is an Attack on L.G.B.T. Christians’, *The New York Times* 2 september 2017.
9. ‘Evangelical group condemns acceptance of “transgenderism”’, *CNN Wire* 30 augustus 2017.
10. ‘The Nashville Statement Is an Attack

on L.G.B.T. Christians’, *The New York Times* 2 september 2017.

11. ‘Evangelical group condemns acceptance of “transgenderism”’, *CNN Wire* 30 augustus 2017.
12. ‘Werken aan veilige kerk voor homo’s’, *Reformatisch dagblad* 17 november 2018.
13. Ibid.
14. ‘Nashvillers wilden progressieve PKN’ers tegengas geven’, www.trouw.nl/religie-en-filosofie/nashvillers-wilden-progressieve-pkn-ers-tegengas-geven-ae2a1cf/.
15. Ibid.
16. ‘PKN-predikanten in open brief: homorelatie is geen enkel probleem’, *Trouw* 30 november 2018.
17. ‘PKN vreest scheuring bij debat over homohuwelijk’, *Trouw* 16 november 2018.
18. Ibid.
19. ‘PKN-predikanten in open brief: homorelatie is geen enkel probleem’, *Trouw* 30 november 2018.
20. ‘Nashvillers wilden progressieve PKN’ers tegengas geven’, www.trouw.nl/religie-en-filosofie/nashvillers-wilden-progressieve-pkn-ers-tegengas-geven-ae2a1cf/.
21. Ibid.
22. <https://nashvilleverklaring.nl/nashville-verklaring-nl/>.

waardigheid bezitten als alle anderen'. Voorts wordt in het naschrift aangegeven dat 'Zij die bij zichzelf een homoseksuele gerichtheid herkennen of worstelen met hun geslachtelijkheid, mogen weten in de christelijke gemeente een volwaardige plaats te hebben'. SGP-fractievoorzitter Van der Staaij heeft aangegeven dat naschrift 'bijzonder waardevol' te vinden en hecht waarde aan 'een zorgvuldige omgang met mensen die indringende vragen hebben bij hun seksuele gerichtheid en geslacht'.²³

4. Juridisch kader

4.1. Artikel 137c en 137d Sr

Artikel 137c en 137d Sr verbieden 'groepsbelediging' respectievelijk 'aanzetten tot haat of discriminatie'. Zij luiden als volgt:

'Hij die zich in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding, opzettelijk beledigend uitlaat over een groep mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun hetero- of homoseksuele gerichtheid of hun lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de derde categorie.

Hij die in het openbaar, mondeling of bij geschrift of afbeelding, aanzet tot haat tegen of discriminatie van mensen of gewelddadig optreden tegen persoon of goed van mensen wegens hun ras, hun godsdienst of levensovertuiging, hun geslacht, hun hetero- of homoseksuele gerichtheid of hun lichamelijke, psychische of verstandelijke handicap, wordt gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste een jaar of geldboete van de derde categorie.'

Deze delictsbepalingen zijn opgenomen 'met het oog op conflictsituaties in de samenleving', aldus de regering.²⁴

Voorts vormt het voorkomen van maatschappelijke achterstelling een belangrijke grondslag van de strafbepalingen:

'De artikelen 137c, d en e moeten in samenhang worden gezien. Zij zijn bedoeld om discriminatie van bepaalde groepen tegen te gaan. ... door belediging [kan] een negatief beeld van een bepaalde groep ontstaan, wat kan leiden tot discriminatie en maatschappelijke achterstelling van degenen die tot deze groep behoren.'²⁵

4.2. De 'drie stappen-toets'

In het begin van deze eeuw wees de Hoge Raad arrest in een aantal rechtszaken over de belediging van homoseksuelen. In januari 2001 oordeelde de Hoge Raad in een zaak waarin de verdachte, in de context van de discussie over het openstellen van het huwelijk voor homoparen, zich als volgt had uitgelaten:

'Homoseksualiteit wordt gelijk gesteld aan heteroseksualiteit. Dat is zo ongeveer diefstal gelijk stellen met het schenkingsrecht of mishandeling met verpleging.'²⁶

Het gerechtshof was van mening dat 'de uitlating op zichzelf beschouwd voor homofielen een beledigend karakter heeft, aangezien de homofiel vergeleken wordt met iemand die misdrijven pleegt. Daardoor wordt de waardigheid van de desbetreffende groep mensen miskend'. Echter, het hof, dat vrijsprak, was van oordeel

'dat de context waarin de uitlating is geplaatst en de daaruit blijkende kennelijke bedoeling daarvan het beledigende karakter aan de uitlating ontnemt. Uit die context blijkt dat de verdachte de zin heeft geplaatst in het publieke debat over het al of niet geven van een wettelijke basis aan het homohuwelijk en dat zijn mening daarover is geïnspireerd door de

bijbelse opvattingen over homofilie. Hij belijdt zijn mening door de stijlfiguur van de vergelijking te hanteren. Wie, zoals verdachte, redenerend vanuit zijn christelijke gedachtengoed, de homoseksuele praxis afkeurt – hetgeen op zichzelf beschouwd zijn goed recht is – en wie kiest voor de stijlfiguur van de vergelijking om die mening te belijden – welke keuze hem evenmin kan worden ontzegd – kan haast niet anders dan als voorbeeld in die vergelijking het kwade met naam en toenaam benoemen. Vlak voorafgaande aan de gewraakte tekst schrijft hij ook dat het hem gaat om de vergelijking tussen goed en kwaad.’

Het hof overwoog ook dat ‘de uitlating in de opvatting van verdachte functioneel kan zijn vanwege het lopend debat over het homohuwelijk en de voorstellen in die richting van de commissie-Kortmann. In een democratische samenleving behoort voor een dergelijk debat ruimte te zijn, mits binnen acceptabele proporties’. De gedachtegang van het hof kon op goedkeuring van de Hoge Raad rekenen.²⁷

Uit de jurisprudentie betreffende artikel 137c Sr is een toetsingskader gedestilleerd, dat in de rechtspraak ook – mutatis mutandis – wordt toegepast op artikel 137d Sr.²⁸ Deze zogeheten ‘contextuele toetsing’ omvat drie vragen: Is de uitlating op zichzelf beschouwd beledigend? Neemt de context het beledigende karakter weg? Is de uitlating ‘onnodig grievend’?

Een uitlating wordt als ‘beledigend’ beschouwd indien ‘zij de strekking heeft een ander bij het publiek in een ongunstig daglicht te stellen en hem aan te randen in zijn eer en goede naam’.²⁹

Indien een uitlating beledigend is, kan de context waarin de uitlating is gedaan het beledigende karakter wegnemen. De rechtspraak heeft enkele contexten erkend die ervoor zorgen dat beledigende uitlatingen toch geen schending van artikel 137c Sr opleveren, te weten artistieke expressie, uitlatingen die rechtstreeks verband houden met iemands geloofsovertuiging, en ‘uitlatingen die een bijdrage leveren aan, of dienstig zijn aan, een publiek maatschappelijk debat’.³⁰ Ook is de ‘humoristische exceptie’ wel eens in de rechtspraak erkend.³¹

Tot slot, als de context het beledigende karakter van de uitlating wegneemt, dan nog kan sprake zijn van strafbaarheid indien de uitlating ‘onnodig grievend’ is. Van Noorloos spreekt in dit verband van een ‘wanverhouding tussen de mate waarin is beledigd en de mate waarin een

bijdrage is geleverd aan het maatschappelijk debat’.³² Nieuwenhuis legt bij dit criterium de nadruk op ‘de gekozen bewoordingen’ en ‘niet zozeer [op] de inhoud van de aantijgingen’.³³

4.3. Strafbare antihomo-uitlatingen

In de zaken over (religieus geïnspireerde) antihomo-uitlatingen aan het begin van deze eeuw luidde de conclusie telkens: vrijspraak. In deze paragraaf staan een aantal recente veroordelingen voor antihomo-uitlatingen centraal.

Is de uitlating op zichzelf beschouwd beledigend? Neemt de context het beledigende karakter weg? Is de uitlating ‘onnodig grievend’?

Een zaak die de landelijke media haalde³⁴ draaide om het verspreiden van flyers met verwijzingen ‘naar teksten uit heilige geschriften waaruit zou volgen dat homoseksualiteit binnen het Christendom, het Jodendom, en de Islam verboden is’.³⁵ Op de flyer stond onder meer: ‘het aantal kinderen die seksueel misbruikt worden door homoseksuele ouders is 29%’; ‘homoseksuelen hebben 50% meer kans op depressies dan heteroseksuele personen’; en ‘de morele verantwoordelijkheid voor deze kinderen is van ons allemaal, voor de komende generaties, moeten alle Moslims, Christenen en Joden zich verenigen’.³⁶

Voor wat betreft groepsbelediging was de rechtbank van mening dat de uitingen op de flyer beledigend voor homoseksuelen waren: ‘de combinatie van de uitlatingen maakt dat er over deze groep mensen niet alleen negatieve conclusies worden getrokken, maar tevens worden ze in verband gebracht met een ernstig strafbaar feit, namelijk kindermisbruik’. Ook zetten de uitlatingen op de flyer, ‘in samenhang gezien’, aan tot discriminatie van homoseksuelen, daar ‘de flyer er naar zijn aard op is gericht anderen te overtuigen en mogelijk ook tot actie aan te sporen. Dit volgt met name uit de zin “(...) moeten alle Moslims, Christenen en Joden zich verenigen”’.³⁷

23. ‘Reactie Van der Staaij op Nashville-verklaring’, <https://tweedekamer.sgp.nl/actueel/reactie-van-der-staij-op-nashville-verklaring/10097>.

24. *Kamerstukken II 1969/70*, 9724, 6, p. 3.

25. *Kamerstukken II 1988/89*, 20239, 5, p. 6.

26. HR 9 januari 2001, *NJ* 2001/204.

27. *Ibid.* Zie voor een soortgelijk geval:

HR 9 januari 2001, *NJ* 2001/203.

28. Zie HR 16 december 2014, r.o. 4.4.3,

NJ 2015/108. Zie recent Rb. Amsterdam 4 januari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:13, dat de drie vragen in de context van art. 137d Sr als volgt weergeeft: 1. is de uitlating naar haar bewoordingen discriminerend voor een groep, en zo ja; 2. neemt de context het discriminerende karakter weg, en zo ja; 3. is de uitlating onnodig buitensporig en/of grievend?

29. HR 29 maart 2016,

ECLI:NL:HR:2016:511. Voor een overzicht van de verschillende betekenissen die rech-

ters hebben gegeven aan de term ‘belediging’, zie A.L.J. Janssens & A.J. Nieuwenhuis, *Uitingsdelicten*, Deventer: Kluwer 2011, p. 42.

30. Zie HR 29 maart 2016, ECLI:NL:HR:2016:511.

31. Zie bijv. HR 26 juni 2012, *NJ* 2012/415.

32. L.A. van Noorloos, ‘De Hoge Raad over de vrijheid van meningsuiting van politici’, *Tijdschrift Praktijkwijzer Strafrecht*, 2015, par. 2.

33. A. Nieuwenhuis, ‘Vrijheid van menings-

uiting en homofobe uitlatingen: Rechtsvergelijkende bevindingen’, *Mediaforum*, 2012-5, p. 159.

34. Bijv.: ‘Flyer tegen homoseksualiteit verspreid in Amsterdam-West’, *de Volkskrant* 17 oktober 2016.

35. Rb. Amsterdam 4 januari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:13.

36. *Ibid.*

37. *Ibid.*

Hoewel de rechtbank aannam dat de uitlatingen ‘in direct verband met de Islamitische geloofsovertuiging van verdachte’ stonden, kwam zij tot het oordeel dat de uitlatingen ‘onnodig grievend’ waren, en dus strijdig met artikel 137c Sr en 137d Sr. Daarbij wees de rechtbank onder meer op de op rammelend onderzoek gebaseerde link tussen homoseksuele gerichtheid en ‘een zeer ernstig strafbaar feit als kindermisbruik’. Die link is volgens de rechtbank ‘volkomen ongefundeerd, verwerpelijk en daarmee onnodig grievend’.³⁸

Een andere betrekkelijk recente veroordeling vond plaats in de zaak tegen de politicus Delano Felter, die in een interview een reeks denigrerende uitspraken over homoseksuelen had gedaan. Zo had hij onder meer gezegd: ‘We hebben te maken met hele agressieve homofiele groepen hier. Zoals die homofielen bij de politie. Weet je, kijk dat, dat moet gewoon weg’; ‘Kijk het zijn die mensen met die seksuele afwijkingen die moeten gewoon eigenlijk bestreden worden door de hetero’s, vind ik’.³⁹ Het hof was van oordeel dat de uitlatingen beledigend waren en aanzetten tot discriminatie van homoseksuelen. Met zijn uitlatingen wordt ‘de minderwaardigheid van homoseksuelen ten opzichte van heteroseksuelen ... sterk benadrukt’, aldus het hof. Voor wat betreft artikel 137d Sr overwoog het hof dat de uitlatingen het publiek ‘[aansporen] homoseksuelen aan te pakken, te bestrijden en hun verblijf – in Nederland, althans in Amsterdam – tegen te gaan’. Hoewel het hof van mening was dat Felter zijn uitlatingen deed in de context van het maatschappelijk debat, waren zij desalniettemin ‘onnodig grievend’ en dus strafbaar.

5. Discussie

Voordat we de Nashville-verklaring bekijken in het licht van de ‘drie stappen-toets’ worden drie opmerkingen gemaakt.

Ten eerste: transgenderisme valt niet onder de in artikel 137c Sr opgenomen categorieën. In de rechtspraak is ‘transsexualiteit’ onder ‘geslacht’ geplaatst.⁴⁰ De delen over transgenderisme in de Nashville verklaring zouden dus enkel onder artikel 137d Sr kunnen vallen.

Ten tweede is mijns inziens enkel het ‘aanzetten tot discriminatie’, en niet het ‘aanzetten tot haat’ in de context van de Nashville-verklaring relevant. Een uitlating ‘zet aan tot’ indien de uitlating erop gericht is anderen te

Van felheid, ophitsing, of een krachtversterkend element is in de Nashville-verklaring geen sprake

overtuigen en mogelijk ook tot actie aan te sporen.⁴¹ ‘Aanzetten is ‘het iemand (trachten te) bewegen in een bepaalde (mentale) richting te gaan’ en omvat mede ‘iemand aansporen tot laakbaar gedrag en ook kan men denken aan opstoken of ophitsen’.⁴² ‘Haat’ is in de rechtspraak omschreven als ‘een extreme emotie van diepe afkeer en vijandigheid’, en ‘aanzetten tot haat’ vereist ‘in

beginsel ...een krachtversterkend element, waarbij anderen worden opgehitst of opgeroepen om iets te doen’.⁴³ Hoewel de rechtbank in de eerste *Wilders*-zaak het niet noodzakelijk achtte dat een ‘intrinsiek conflictueuze tweedeling’ in de uitlating naar voren komt, had zij het in dit verband wel over een ‘felle en (daardoor) ophitsend[e] uitlating’.⁴⁴ Van felheid, ophitsing, of een krachtversterkend element is in de Nashville-verklaring geen sprake.

Ten derde dient opgemerkt te worden dat sommige passages in de verklaring evident niet onder het bereik van de strafwet vallen. Bijvoorbeeld artikel 4 over de verschillen tussen man en vrouw die gericht zijn op het welzijn en de bloei van de mens’.

Mijns inziens kunnen de volgende delen uit de verklaring in het bijzonder relevant zijn met het oog op artikel 137c en 137d Sr: artikel 7, waarin wordt ontkend dat het in overeenstemming met [Gods] heilige bedoelingen is wanneer mensen zichzelf bewust willen zien en positioneren als personen met een homoseksuele of transgenderidentiteit; artikel 8, dat [ontkent] dat seksuele aantrekkingskracht voor hetzelfde geslacht onderdeel is van de goedheid van Gods oorspronkelijke schepping; artikel 9, dat het heeft over heteroseksuele en homoseksuele onreinheid; artikel 10, dat [bevestigt] dat het zondig is om homoseksuele onreinheid of transgenderisme goed te keuren en [ontkent] dat de goedkeuring van homoseksuele onreinheid of transgenderisme een moreel neutrale zaak is, waarover getrouwe christenen onderling van mening mogen verschillen.

Het is een feit dat de Nashville-verklaring veel mensen (diep) heeft gekwetst. Echter, dit gegeven is op zichzelf onvoldoende.⁴⁵ Voor de vraag of de passages uit de verklaring in juridische zin ‘beledigend’ zijn, moet worden gekeken of zij de eigenwaarde van een groep aantasten, de groep in diskrediet brengen, of de minderwaardigheid van een groep mensen benadrukken. De genoemde artikelen bevatten overduidelijk een negatief oordeel over homoseksualiteit en transgenderisme. De verklaring verkiesst heteroseksualiteit en het binaire geslachtsmodel boven homoseksualiteit, transgenderisme en genderfluiditeit.

Echter, iets vanuit religieus oogpunt ‘zondig’ (schuldig, ‘afkeuringswaardig’⁴⁶) vinden is iets anders dan de ‘waardigheid van een groep miskennen’, dunkt mij. Bovendien komt in de verklaring expliciet naar voren dat homoseksuelen en transgenders in menselijke waarde niet minder zijn. Dit is een relevant verschil met – bijvoorbeeld – de zaak *Felter*, waarin verdachte ‘de minderwaardigheid van homoseksuelen ten opzichte van heteroseksuelen sterk benadrukte’. Voorts spreekt vóór ‘Nashville’ dat transgenderisme en homoseksualiteit niet in verband worden gebracht met misdrijven, hetgeen wel het geval was in zaken waar een belediging werd vastgesteld.⁴⁷

Voor wat betreft het aanzetten tot discriminatie (‘discriminatie’ is gedefinieerd in artikel 90quater Sr) dient men ‘te beoordelen of de uitlating een aansporing bevat tot uitsluiting van de aangeduide groep personen’.⁴⁸ Felter had met zijn antihomo-uitlatingen aangespoord om homoseksuelen ‘aan te pakken, te bestrijden en hun verblijf ... tegen te gaan’. De rechtbank in de eerste *Wilders*-zaak had het over ‘grensoverschrijdendheid’, waar in dat geval geen sprake van was.⁴⁹ Hoewel dit criterium in de

tweede *Wilders*-zaak niet werd overgenomen door de rechtbank, legde zij bij de bespreking van aanzetten tot discriminatie wel de nadruk op 'het opruiende karakter' van Wilders' 'Minder! Minder!' -uitspraken.⁵⁰ Artikel 10 van de Nashville-verklaring⁵¹ stelt dat het 'zondig is om homoseksuele onreinheid of transgenderisme goed te keuren' en dat homoseksuele onreinheid en transgenderisme geen zaken zijn waarover getrouwe christenen onderling van mening mogen verschillen. Echter, zo kan men betogen, ziet dat meer op het verkondigen van wat volgens de ondertekenaars van de verklaring tot 'het ware geloof' behoort en betreft het niet zozeer een 'aansporing tot uitsluiting van de aangeduide groep personen', mede gelet op het feit dat de verklaring óók de gelijkwaardigheid van mensen onderstreept en opruiend taalgebruik ontbreekt.

Als we kijken naar de tweede vraag uit de 'drie stappen-toets', dan is het duidelijk dat de Nashville-verklaring in direct verband staat met de christelijke geloofsovertuiging van de ondertekenaars en dat de verklaring onderdeel is van een breder maatschappelijk debat over gender-issues. De verklaring is doorspekt met religieuze verwijzingen⁵² en opgesteld en ondertekend door tal van (prominente) christenen. De tweede stap in de 'drie stappen-toets' lijkt mij dan ook het beledigende of discriminerende karakter van de passages in de Nashville-verklaring, gesteld dat dat er is, weg te nemen.

Dan moeten we tot slot aandacht besteden aan de vraag of de passages in de verklaring alsnog strafbaar zijn, omdat zij 'onnodig grievend' zijn. Het hof in de zaak van Felter was van mening dat diens uitingen 'onnodig grievend' waren. Zijn minachting lag er dik bovenop: 'Een hekel hebben aan homofielen', 'homofielen bestrijden en er uit sodemieteren'. Bij het criterium 'onnodig grievend' legde de rechtbank in de zaak over de antihomo-flyers het accent op het ongefundeerd koppelen van homoseksualiteit aan kindermisbruik. In andere zaken zijn de uitlating 'homo's, die wij vunzige flikkers noemen',⁵³ het gebruik van 'berberaap', 'kakkerlak', 'ratten',⁵⁴ 'schorem', 'ontuig',⁵⁵ en Joden ervan betichten dat zij de Holocaust hebben verzonnen of overdreven⁵⁶ als onnodig grievend gekwalificeerd.

Dergelijke ernstige beschuldigingen en grove minachting treft men, objectief gesproken, niet aan in de Nashville-verklaring. Met andere woorden, van een 'wanverhouding' lijkt geen sprake.

6. Tot slot

In de Nashville-verklaring komen passages voor over homoseksualiteit en transgenderisme die door veel mensen als kwetsend zijn ervaren. Hoewel het strafrecht het beledigen van groepen mensen en aanzetten tot haat of discriminatie verbiedt, komt in de jurisprudentie duidelijk naar voren dat ruimte bestaat voor het uiten van behoudende (religieuze) opvattingen over progressieve maatschappelijke ontwikkelingen, ook indien die opvattingen kwetsen. Mijns inziens zijn er goede argumenten aan te

Dergelijke ernstige beschuldigingen en grove minachting treft men, objectief gesproken, niet aan in de Nashville-verklaring

voeren voor het standpunt dat de Nashville-verklaring niet buiten die ruimte valt, in het bijzonder omdat, hoewel de verklaring homoseksualiteit, transgenderisme en het homohuwelijk afkeurt, de verklaring óók gelijkwaardigheid en volwaardigheid van alle mensen onderstreept; omdat de verklaring in direct verband staat met de christelijke geloofsovertuiging van de ondertekenaars en onderdeel van een maatschappelijk debat vormt; en omdat in de verklaring geen gebruik wordt gemaakt van ernstige beschuldigingen aan het adres van, of grove minachting wordt getoond voor mensen die behoren tot de LGBT-gemeenschap. •

38. Ibid.

39. Hof Amsterdam 1 februari 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:296.

40. Zie Hof Leeuwarden 13 januari 1995, *NJ* 1995/243.

41. Rb. Amsterdam 4 januari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:13.

42. Hof Den Haag 2 mei 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:1224.

43. Rb. Amsterdam 23 juni 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BO9001; Rb. Den Haag 9 december 2016,

ECLI:NL:RBDHA:2016:15014. Zie voor een theoretische bespreking van 'haat': E. Heinze, 'Toward a Legal Concept of Hatred: Democracy, Ontology, and the Limits of Deconstruction', in: T. Brudholm & B.S. Johansen (eds.), *Hate, Politics, Law*, Oxford University Press 2018, p. 94-112. Nieuwenhuis spreekt in zijn noot bij de uitspraak in

de tweede Wilders-zaak van 'een heftig emotioneel appel ... om bepaalde daden te begaan'. Zie Rb. Den Haag 9 december 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:15014, m.nt. A.J. Nieuwenhuis, *Mediaforum* 2017-1, p. 36.

44. Rb. Amsterdam 23 juni 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BO9001. De rechtbank in de tweede Wilders-zaak was van oordeel dat van een krachtversterkend element geen sprake was bij de 'Minder! Minder!' -uitspraken. Het gebruik van krachtige retoriek achtte de rechtbank onvoldoende om van aanzetten tot haat te spreken, zie Rb. Den Haag 9 december 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:15014.

45. Zie bijv. Hof 's-Hertogenbosch 21 februari 2017, ECLI:NL:GHSHE:2017:615: 'Om te beoordelen of een uitlating op zichzelf een beledigend karakter heeft, dient een

objectieve toets plaats te vinden, waarbij het van belang is of een uitlating naar algemeen spraakgebruik beledigend is'. Vergelijk A.L.J. Janssens & A.J. Nieuwenhuis, *Uitingsdelicten*, Deventer: Kluwer 2011, p. 43, 206.

46. Van Dale, gezocht op 'zondig', 'zonde'.

47. Zoals HR 9 januari 2001, *NJ* 2001/203; HR 9 januari 2001, *NJ* 2001/204; Rb. Amsterdam 4 januari 2019, ECLI:NL:RBAMS:2019:13.

48. Rb. Den Haag 9 december 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:15014; Zie ook A.L.J. Janssens & A.J. Nieuwenhuis, *Uitingsdelicten*, Deventer: Kluwer 2011, p. 224-225 over het aanzetten tot discriminatie.

49. Rb. Amsterdam 23 juni 2011,

ECLI:NL:RBAMS:2011:BO9001.

50. Rb. Den Haag 9 december 2016, ECLI:NL:RBDHA:2016:15014.

51. Jamin Hübner noemt dit 'perhaps the most controversial Article'. Zie J. Hübner, 'The Nashville Statement: A Critical Review', in: T. Krueger (ed.), *Eyes to See and Ears to Hear Women: Sexual Assault as a Crisis of Evangelical Theology*, Minneapolis: CBE International 2018, p. 102.

52. Zie in dit verband HR 14 januari 2003, *NJ* 2003/261, waar wordt overwogen dat in de brief 'uitdrukkelijk [wordt verwezen] naar de Bijbel'.

53. Hof Amsterdam 17 november 2006, ECLI:NL:GHAMS:2006:AZ3011.

54. Hof Amsterdam 11 oktober 2010, ECLI:NL:GHAMS:2010:BO0041.

55. Hof Amsterdam 23 november 2009, ECLI:NL:GHAMS:2009:BK4139.

56. Rb. Overijssel 24 december 2014, ECLI:NL:RBOVE:2014:6877.